

TOBAK OCH AGENDA 2030

Världens ledare i FN har enats om 17 globala mål för hållbar utveckling som ska uppnås senast 2030. Tobak är ett av världens största hållbarhetsproblem och motverkar samtliga av dessa mål.

I detta faktablad kan du lära dig mer om hur tobak kan kopplas till respektive mål. När du tar del av informationen är det bra att ha två saker i åtanke:

1. De globala målen är integrerade och odelbara, vilket innebär att alla mål hänger ihop och är beroende av varandra. Tobakens negativa effekter påverkar därför flera mål samtidigt, och kräver därmed också åtgärder som berör alla målen.
2. Hållbarhetsproblemen gäller för alla tobaksprodukter, både traditionella produkter såsom cigaretter, snus och vattenpipa, och nyare produkter såsom e-cigaretter, vitt snus och HTP-produkter (Heated Tobacco Products).

MÅL 1 – INGEN FATTIGDOM

Tobak motverkar fattigdomsbekämpning ur flera perspektiv, då tobaksproduktionen orsakar, upprätthåller och ibland ökar fattigdom både för individer och hela länder. Tobaksindustrin strävar efter att utnyttja så billig arbetskraft som möjligt och idag är 90 procent av all tobaksproduktion koncentrerad i låg- och medelinkomstländer i Afrika och Asien. Dessa länder är ofta politiskt och ekonomiskt sårbara vilket möjliggör för tobaksindustrin att exploatera deras befolkning och naturresurser. På grund av fattigdom och ojämlikhet är även människohandel vanligt förekommande inom tobaksindustrin.

Tips och riktlinjer för materialet

Informationen i detta faktablad får användas fritt på lektioner, till skolarbeten, projekt och olika former av engagemang för tobaksprevention samt hållbarhetsfrågor. Referera till A Non Smoking Generation och utnyttja gärna källförteckningen för att fördjupa kunskaperna om tobak och hållbarhet.

Fattigdom på individnivå

Tobaksföretag lurar in bönder i orättvisa avtal och erbjuder inledningsvis ett lån för att bönderna ska kunna köpa allt som krävs för att börja odla tobak, såsom fröer, utrustning, gödnings- och bekämpningsmedel.

Avtalen innehåller vanligtvis villkor gällande tobaken som bönderna måste möta innan de sedan ska sälja tobaken vid en förutbestämd tidpunkt. Om tobaken inte lever upp till kraven kan företagen pressa priserna och köpa upp tobaken för betydligt lägre priser än vad som var avtalat. Intäkterna från försäljningen räcker då sällan till att betala av lånet och då inleds nästa odlingssäsong i skuld till företagen. Bönderna hamnar i en fattigdomsspiral och på lång sikt blir det svårt att någonsin kunna förbättra deras ekonomiska situation.

Tobak kan även vara en orsak till fattigdom bland konsumentersomärfastiättberoende. Tobaksbruk är generellt vanligare bland låginkomsttagare än bland höginkomsttagare, och personer med lägre inkomst drabbas hårdare av tobakens effekter på både hälsa och ekonomi. I många fall spenderas en betydande andel av den egna eller familjens ekonomi på tobak istället för livsnödvändigheter som mat, hälsa, utbildning och boende. Om

tobaksbrukaren dessutom drabbas av sjukdom kan mer av de redan begränsade tillgångarna behöva spenderas på sjukvård. Om familjens försörjare blir sjuk eller dör på grund av tobak kan det få förödande konsekvenser för familjen. En ond cirkel av tobaksbruk och fattigdom kan upprätthållas över generationer om länders situation vad gäller åtgärder för tobakskontroll förblir oförändrad.

Fattigdom på nationell nivå

Tobaksindustrin fångar även hela länder i fattigdom, exempelvis Malawi som är ett av världens fattigaste länder. Malawi har odlat tobak i över 100 år och tobak är idag landets främsta exportvara, men trots satsningar på ökad tobaksproduktion har landets ekonomiska och sociala utveckling inte ökat. Majoriteten av den tobak som odlas i Malawi och många andra låginkomstländer exporteras till andra länder men ändå går den allra största delen av vinsten till tobaksindustrin - utan att gynna landet där tobaken produceras. Trots det finns en uppfattning i Malawi om att tobaksodling är en naturlig och nödvändig del av landets ekonomi. Tobaksindustrin har stark närvaro i landet och utnyttjar sin ekonomiska makt för att påverka både inom politiken och ute i lokala samhällen. När Malawis politiker försöker ställa krav på tobaksindustrin svarar företagen ofta med hot om att sluta köpa landets tobak eller flytta deras verksamhet till grannländer. Länder som Malawi behöver politisk vilja och ledare som är beredda att satsa på en omställning till att odla mer lönsamma och hållbara grödor, men det finns många hinder när ekonomin i dagsläget är beroende av tobaksexport samtidigt som tobaksföretagen utnyttjar sitt ekonomiska övertag för att hindra åtgärder som kan försämra deras affärer.

Fattigdom på global nivå

Den globala kostnaden för rökning uppgår till nästan två biljoner dollar (2000 miljarder dollar) varje år, vilket motsvarar nästan två procent av världens BNP. Dessa kostnader består av förlorat mänskligt kapital - produktionsbortfall - till följd av de som blir sjuka eller dör av tobak, och direkta sjukvårdskostnader för att behandla tobaksrelaterade sjukdomar. Tobaksbrukets kostnader är dock ännu mer omfattande, då uppskattningen inte inkluderar kostnader för skador orsakade av passiv rökning, övriga tobaksprodukter, hälsoproblem orsakade av tobaksodling, bränder orsakade av rökning, nedskräpning eller andra miljöproblem. Den faktiska kostnaden för tobaksbrukets effekter är betydligt större och ökar dessutom i takt med att antalet tobaksbrukare ökar i världen. Givet de begränsade resurserna i många länder där tobaksbruket ökar blir det extra tydligt att dessa kostnader motsvarar förlorade möjligheter att istället investera i utveckling och fattigdomsbekämpning, genom exempelvis satsningar på utbildning, hälsovård och teknologi.

MÅL 2 – INGEN HUNGER

Genom att bidra till fattigdom motverkar tobaksindustrin även målet om ingen hunger. Tobaksböndernas dåliga arbetsvillkor och låga ersättning begränsar deras möjligheter att försörja sina familjer

och ha råd med livsnödvändigheter såsom tillräckligt med mat. Världens alla tobaksodlingar upptar dessutom mycket odlingsbar mark, cirka fyra miljoner hektar, där man istället skulle kunna odla livsmedelsgrödor. Det har uppskattats att den marken motsvarar mat som skulle räcka till cirka 20 miljoner människor.

Utöver markanvändningen försämrar tobak även möjligheterna att odla andra grödor genom att förbruka och förgifta andra resurser. Tobaksproduktionen kräver enorma mängder vatten och dessutom läcker de gifter som används i tobaksodlingen ut i jorden och förgiftar grundvattnet. Flera av de låginkomstländer som producerar mest tobak, såsom Malawi, Zimbabwe, Indien och Pakistan, har samtidigt bristande tillgång till mat. Genom att konkurrera om land

och vatten med mat och andra kommersiella grödor, bidrar tobak till ökad konkurrens om dessa resurser och hotar fattiga samhällens matförsörjning.

MÅL 3 – GOD HÄLSA OCH VÄLBEFINNANDE

Tobaksindustrin är ett av världens största hot mot folkhälsan, och globalt är tobak den största orsaken till döds- och sjukdomsfall som går att förebygga. Årligen dör cirka

åtta miljoner människor i världen grund av rökning, varav ungefär 1,2 miljoner dör på grund av passiv rökning. Rökning dödar cirka 12 000 människor i Sverige varje år. Tobak ökar risken för flertalet allvarliga sjukdomar, såsom cancer, hjärt-kärlsjukdom, lungsjukdomar och psykiska sjukdomar, och är en orsak till både förkortad livslängd samt försämrad livskvalitet.

Utöver tobakens effekter på konsumenter utsätts även människor som arbetar inom produktionen för hälsorisker. Nikotin är giftigt både för de som använder tobaksprodukter och för de som odlar tobak. Tobaksodlare har sällan råd med skyddsutrustning och via hudkontakt med tobaksplantan får de i sig nikotin som absorberas in i blodet. Under en arbetsdag kan de få i sig en nikotinmängd som motsvarar 50 cigaretter, vilket kan leda till nikotinförgiftning med symtom som liknar en influensa. Tobaksodling innebär också användning av stora mängder giftiga

gödnings- och bekämpningsmedel och tungt fysiskt arbete. I många tobaksodlande länder är det även vanligt att barn tvingas hjälpa till i arbetet, för att bidra till familjens inkomst, och utsätts då för samma hälsorisker. Barnen är särskilt sårbara då de fortfarande växer och utvecklas, och arbetet kan därför få långvariga negativa hälsoeffekter.

MÅL 4 – GOD UTBILDNING FÖR ALLA

Att barn arbetar istället för att gå i skolan eller i kombination med skolgång är inte ovanligt. Många hjälper till hemma med olika hushållssysslor och det kan i flera fall vara utvecklande och lärorikt. Det som däremot inte är okej är om arbetet är skadligt för barnet eller hindrar skolgången. Barnarbetet inom tobaksindustrin strider direkt mot flera artiklar i FN:s konvention om barns rättigheter (barnkonventionen).

Barn har rätt att skyddas mot ekonomiskt utnyttjande och mot arbete som är skadligt eller som hindrar barnets skolgång – artikel 32 i barnkonventionen

Inom tobaksodling är skadligt barnarbete vanligt förekommande på grund av fattigdom och den låga ersättningen som tobaksföretagen erbjuder bönderna. Många bönder har inte råd att anställa vuxna och blir tvungna att ta hjälp av barn i sin närhet. Enligt en uppskattning från 2011 arbetade cirka 1,3 miljoner barn under 14 år inom tobaksodling, men den faktiska siffran är betydligt högre eftersom barn mellan 14-18 år inte var inräknade. Dessutom är mörkertalet stort då det saknas statistik från många länder, samt mer aktuella siffror.

Barn har rätt till utbildning. Grundskolan ska vara obligatorisk, kostnadsfri och tillgänglig för alla – artikel 28 i barnkonventionen

Barn som arbetar på tobaksodlingar har ofta begränsade möjligheter att fullfölja sin

grundskoleutbildning då de under vissa perioder inte går till skolan för att hjälpa till på odlingen, de kan också vara för sjuka för att kunna gå till skolan, eller så de går de till skolan men är trötta och mår dåligt vilket försämrar deras inlärnings- samt koncentrationsförmåga. Arbetet försämrar både barnens hälsa och framtidsutsikter eftersom de sällan får en fullständig utbildning, vilket i sin tur ökar risken att de fortsätter att leva i fattigdom då det blir svårare att hitta andra sätt att försörja sig.

Tobak motverkar även målet om god utbildning för alla utifrån ett konsumtionsperspektiv. Idag använder en tredjedel av alla ungdomar i Sverige cigaretter och/eller snus innan de har tagit studenten, och användningen av nya nikotinprodukter såsom e-cigaretter och vitt snus bland unga har ökat dramatiskt under de senaste åren. Att exponeras för tobak i skolan och utsätta sin hjärna för nikotin i tidig ålder ökar bland annat risken för psykisk ohälsa och sämre inlärnings- samt koncentrationsförmåga. Alla barn har rätt till en skolmiljö som främjar deras hälsa, studieresultat och framtid. Alla länder och skolor borde därför införa en tobaksfri skoltid i syfte att alla elever ska skyddas från samtliga tobaksprodukter under skoltiden. Det innebär att det är förbjudet för både elever och skolpersonal, som är förebilder för sina elever, att använda tobak under tiden de spenderar i skolan.

MÅL 5 - JÄMSTÄLLDHET

Tobaksindustrin motverkar jämställdhet genom olika strategier för att rekrytera nya kunder bland kvinnor och flickor. Tobaksföretagen har sedan länge identifierat kvinnor och flickor som en viktig målgrupp och tillväxtmarknad eftersom majoriteten av världens rökare är män. I vissa länder, däribland Sverige, röker dock fler tonårstjejer än tonårskillar och det är företagen fullt medvetna om. Tobaksindustrin övervakar och utnyttjar trender och normer kring tobaksbruk bland olika befolkningsgrupper för att utveckla specifika reklamstrategier riktade till en viss målgrupp.

För att locka fler kvinnor och flickor till att börja använda tobak använder tobaksföretagen aggressiv marknadsföring, exempelvis i form av:

- **Produktutveckling** - företagen tar fram "milda" eller "light"-varianter av cigaretter, och vita "fräscha" varianter av snus.
- **Förpackningsdesign** - produkterna designas för att fungera som accessoarer och kan ha attraktiva färger eller likna andra produkter såsom smink.
- **Smaksättningar** - företagen använder smaktillsatser i olika tobaksprodukter för att de ska bli mer tilltalande och lättare att använda.
- **Anspelar på utseende och viktkontroll** - industrin utnyttjar samhällsideal kring utseende som många kvinnor och flickor försöker uppnå, exempelvis genom att sponsra "forskare" som informerar om att rökning kan öka ämnesomsättningen.
- **Sponsring av feministiska förebilder** - både i Sverige och andra länder förekommer sponsringssamarbeten mellan tobaksföretag och inflytelserika profiler i sociala medier som marknadsför tobaksbruk som ett sätt att frigöra sig från stereotypa könsroller och bryta könsnormer.

MÅL 6 - RENT VATTEN OCH SANITET

Nikotinet i tobaksplantan förgiftar både marker och vattendrag. Då tobaksplantan är näringskrävande och känslig för skadedjur används dessutom stora mängder miljöfarliga bekämpningsmedel och gödningsmedel i odlingen. Kemikalierna i de bekämpningsmedel som används är förbjudna i många länder, exempelvis inom EU, eftersom de är extremt skadliga för tobaksodlarnas hälsa och naturen. Det giftiga nikotinet och bekämpningsmedlen läcker ut i jorden och förgiftar grundvattnet, vilket skapar miljöproblem och försämrar vattentillgången i kringliggande lokalsamhällen. Det är också vanligt att personer som arbetar på tobaksodlingar saknar tillgång till rent dricksvatten och toaletter under arbetstid.

Det krävs även stora mängder vatten för att odla tobak och framställa tobaksprodukter. För att producera de över 6000 miljarder cigaretter som konsumeras årligen i

världen förbrukas över 22 miljarder kubikmeter vatten, vilket motsvarar 74 liter vatten per cigarettpaket (som innehåller 20 cigaretter). Den stora vattenförbrukningen är ett särskilt stort problem i områden med vattenbrist och kan orsaka sänkta grundvattennivåer i områden där regnet inte räcker till.

MÅL 7 – HÅLLBAR ENERGI FÖR ALLA

Tobaksindustrin tar stora ekologiska, ekonomiska och samhällsliga resurser i anspråk som hade kunnat investeras i utvecklingsprojekt för hållbar energi. Hela produktionskedjan kräver materiella resurser, såsom metall och fossila bränslen, på totalt 27,2 miljoner ton varje år, utnyttjar cirka 5,3 miljoner hektar mark, och innefattar långa och energikrävande transporter som ofta sker med dieseldrivna lastbilar eller flyg.

En uppskattning av tobaksindustrins totala klimatpåverkan, som baseras på energiförbrukning, transporter och skogsavverkning, visar att den är jämförbar med hela länders och motsvarar minst 0,37 procent av världens totala klimatpåverkan. Det är nästan dubbelt så mycket som hela Sveriges klimatpåverkan, som motsvarar cirka 0,2 procent.

MÅL 8 – ANSTÄNDIGA ARBETSVILLKOR OCH EKONOMISK TILLVÄXT

Tobaksodlare arbetar ofta under oacceptabla förhållanden med låga löner eller låg avkastning i försäljningen och utsätts samtidigt för stora hälsorisker. Många bönder börjar odla tobak i hopp om att få en större inkomst för att kunna försörja sin familj. Inledningsvis erbjuds de ett avtal med tuffa villkor och ett lån av tobaksföretagen för att kunna köpa allt som behövs till odlingen. När bönderna ingår i dessa avtal tar de stora risker eftersom de också ofta måste investera en stor del av hushållets resurser i att odla tobak. Om tobaken

sedan inte lever upp till företagens krav får de en lägre inkomst än avtalat och de har då sällan råd att betala tillbaka lånet. Bönderna hamnar i skuld till företagen och tvingas ofta ta hjälp av sin familj och sina barn för att kunna fortsätta odla tobak enligt avtalet. Familjerna fastnar i fattigdom och berövas möjligheten att förbättra deras levnadsförhållanden. Den ohållbara situationen som dessa familjer befinner sig i strider både mot FN:s konventioner om mänskliga rättigheter och barns rättigheter, men också mot den internationella arbetsorganisationens (ILO) konvention nummer 182 "om förbud mot och omedelbara åtgärder för att avskaffa de värsta formerna av barnarbete." Enligt ILO klassas arbete på tobaksodlingar som en av de värsta formerna av barnarbete.

Tobaksindustrin hämmar även länders ekonomiska tillväxt. I exempelvis Malawi har tobaksexporten ökat sedan 90-talet men trots det har landets mänskliga eller ekonomiska utveckling inte ökat i samma takt. Malawi rankas idag som ett land med "låg mänsklig utveckling" på HDI-skalan (Human Development Index) och landets BNI (Brutto national inkomst) per invånare minskade med 27,2 procent från 1990 till 2015 (se A Non Smoking Generations rapport *Den Stora Tobakslögna*). Denna statistik indikerar att den ökande tobaksexporten inte leder till bättre välbefinnande för landet och befolkningen. Tobak har länge varit Malawis främsta exportvara och majoriteten av den tobak som odlas exporteras till andra länder, men trots det går den största delen av vinsten tillbaka till tobaksindustrin. Tobaksföretagen utnyttjar ofta situationen i länder som saknar tillräcklig lagstiftning, eller saknar resurser att tillämpa de lagar som finns, för att hålla nere produktionskostnaderna genom att upprätthålla dåliga arbetsvillkor och barnarbete.

MÅL 9 – HÅLLBARINDUSTRI, INNOVATIONER OCH INFRASTRUKTUR

Tobaksindustrin är oundvikligt ohållbar. Oavsett vad tobaksföretagen gör för att försöka bli eller framstå som mer hållbar är tobak en giftig produkt som skadar människor och miljön genom hela produktionskedjan.

I försök att dölja effekterna av deras oetiska affärer och framstå som mer ansvarstagande har tobaksindustrin under senare år ägnat sig åt 'socialt ansvarstagande' aktiviteter. Genom sådana initiativ försöker företagen skapa en allmän uppfattning om att de vill främja folkhälsa och hållbar utveckling, men egentligen handlar det om att förbättra deras rykte och öka sin försäljning. Sådana exempel kan vara att skapa cigarettpaket gjorda av återvunnen plast, bygga skolor i tobaksodlande byar eller sponsra ungdomsevent.

Tobaksindustrins bakomliggande motiv till sådana initiativ är att rekrytera nya kunder i takt med att deras gamla dör. Som respons till att rökningen minskar i många höginkomstländer utvecklar företagen nya produkter som marknadsförs som mindre farliga alternativ till cigaretter. De utnyttjar denna typ av innovation för att vilseleda konsumenter, men också för att vilseleda beslutsfattare och undergräva regleringar. Tobaksindustrins innovationer utgör ett hot mot folkhälsan då de kan möjliggöra för företagen att kringgå befintlig lagstiftning. I den svenska kontexten har tobaksföretag lyckats kringgå tobakslagen genom att lansera vita

”tobaksfria” snusprodukter. Produkten innehåller dock nikotin som framställs av tobak från samma tobaksodlingar som övriga tobaksprodukter, varpå marknadsföringen av produkten som tobaksfri är felaktig och vilseledande. Denna strategi gör att många uppfattar dessa produkter som mindre farliga, samtidigt som företagen undkommer regleringar gällande exempelvis reklam och beskattning. För att locka ungdomar kan företagen idag göra reklam via influencers i sociala medier och använda smaktillsatser samt produktdesign som tilltalar unga. Detta sker även i andra länder och genom andra nya produkter såsom e-cigarettor och HTP-produkter (Heated Tobacco Products).

MÅL 10 – MINSKAD OJÄMLIKHET

Tobaksbruk bidrar till ojämlikhet i hälsa och ekonomi både inom och mellan länder. Oavsett länders förutsättningar skapar tobak en ojämlik belastning i samhället, där de med lägst inkomst drabbas hårdast. Cirka 80 procent av världens 1,3 miljarder rökare lever idag i låg- och medelinkomstländer där bördan av tobaksrelaterade sjukdomar och kostnader väger tyngst.

Under den senare halvan av 1900-talet minskade rökningen kraftigt i höginkomstländer efter att forskningsrapporter om rökningens hälsopåverkan blev allmänt kända och tobakslagarna blev allt striktare. När rökningen minskar i vissa länder, eller i vissa befolkningsgrupper inom samma land, utnyttjas sådana trender av tobaksindustrin som då istället satsar ännu hårdare på att marknadsföra sina produkter i länder med svag tobakslagstiftning och gentemot sårbara grupper som saknar kunskap om hälsoriskerna. Strategiskt satsar nu tobaksföretag mer på låg- och medelinkomstländer med svagare tobakslagar och större befolkningar. Cirka 84 procent av världens befolkning bor i låg- och medelinkomstländer som därför utgör stora marknader för tobaksindustrin. Sämre tillgång till hälso- och sjukvård samt lägre kunskap om tobakens hälsorisker bidrar till att tobaksindustrins strategier för att rekrytera nya kunder blir extra effektiva och skadliga i dessa länder. Givet de begränsade resurserna i många låginkomstländer där tobaksbruket ökar blir det

tydligt att tobaksbrukets kostnader bidrar till att upprätthålla och i vissa fall öka ojämlikhet på både nationell och global nivå.

MÅL 11 – HÅLLBARA STÄDER OCH SAMHÄLLEN

Många tobaksodlande samhällen befinner sig i en ekonomiskt och socialt ohållbar situation. Under A Non Smoking Generations resa i Malawi fick vi höra berättelser om att tobaksföretagen har stort inflytande i hela samhället, både inom politiken och ute i byar. När politiker eller bönder försöker ställa krav på tobaksföretagen svarar de ofta med hot om att sluta köpa landets eller de enskilda böndernas tobak. En ytterligare aspekt och orsak till att tobaksodlingen fortgår är att det finns misstankar om att statstjänstemän har egna ekonomiska intressen i tobaksodlingen eller äger mark i de tobaksodlande områdena.

När vi reste runt i Malawi såg vi några skolor med tobaksföretags varumärken och loggor. Tobaksindustrin kan exempelvis starta skolor eller stödja andra typer av samhällsfunktioner eller ideella organisationer i syfte att förbättra sitt rykte. Ofta utnyttjar tobaksföretagen sådana aktiviteter för marknadsföring och för att försöka skapa en uppfattning om att de gör något bra för samhället, när deras verksamhet i själva verket skadar betydligt mer än vad den kan göra nytta. Tobaksindustrin har varit verksam i landet i årtionden men Malawi är fortfarande ett låginkomstland, bönder i tobaksodlande samhällen lever i fattigdom och barnarbetet är utbrett. Tobaksodling orsakar dessutom förgiftad naturochmassivskogsavverkning, vilket försämrar lokalsamhällens försörjningsmöjligheter och motståndskraft mot naturkatastrofer.

I konsumtionsledet motverkar tobaksindustrin målet om hållbara städer och samhällen genom att ge upphov till massiv nedskräpning. Enligt organisationen Håll Sverige Rent slängs en miljard fimpar på marken i Sverige varje år, och tobaksrelaterade produkter står för 80 procent av allt skräp i svenska stadsmiljöer. Varje dag slängs dessutom fyra miljoner snusprillor i toaletter i Sverige, vilket gör den till den värsta fulspolningen. I Sverige kostar enbart rökningens skadeverkningar, i form av sjukvårdskostnader och produktionsbortfall, 31 miljarder kronor varje år samtidigt som skatteintäkterna från tobaksskatten endast uppgår till cirka 12 miljarder kronor per år. Det innebär att tobak är en ohållbar belastning för samhället ur både ekonomiskt, ekologiskt och socialt perspektiv.

MÅL 12 – HÅLLBAR KONSUMTION OCH PRODUKTION

Tobak är en ohållbar produkt från produktion till konsumtion. Tobaksindustrins primära syfte är alltid att maximera sina vinster, och det sker på bekostnad av mänskliga rättigheter och miljön genom hela produktionskedjan. I ena änden säkerställer tobaksföretag exempelvis att deras produktion sker i länder där de kan utnyttja billig arbetskraft. Bönder luras in i orättvisa avtal som leder till fattigdom och barnarbete.

Världshälsoorganisationens (WHO) tobakskonvention är den första konventionen som handlar om global folkhälsa, och förutom att den innehåller riktlinjer för att skydda världens befolkningar från tobakens skadeverkningar innehåller den också en artikel som handlar om att främja och erbjuda ekonomiskt hållbara alternativ till tobaksodling. Artikel 17 i tobakskonventionen uppmuntrar medlemsstaterna att:

I samarbete med varandra och kompetenta internationella och regionala mellanstatliga organisationer, främja ekonomiskt livskraftiga alternativ för tobaksarbetare, odlare, och i vissa fall enskilda säljare.

I andra änden tjänar företagen pengar på att marknadsföra och sälja en dödlig produkt. Människor över hela världen utsätts för olika typer av reklam för cigaretter, snus och nyare produkter som e-cigarett, vitt snus och HTP-produkter (Heated Tobacco Products). Företagen gör allt de kan och tillåts i respektive land för att hela tiden locka in nya konsument, framför allt barn och ungdomar, i ett beroende. Tobakskonsumtion sponsrar således en industri som utnyttjar och skadar både vuxna och barn runtom i världen, samtidigt som den orsakar global miljöförstöring.

MÅL 13 – BEKÄMPA KLIMATFÖRÄNDRINGARNA

Tobaksindustrin bidrar till den globala uppvärmningen och förödande klimatförändringar. Efter några år av tobaksodling kan marken där tobak odlas inte återbrukas eftersom den förgiftas och töms på näring av tobaksplantan, och därför måste nya skogsmarker ständigt skövlas för fortsatt tobaksodling. Skogar skövlas för att göra plats åt nya tobaksplantager, men också för att tobaksodlare ska få virke till att torka tobaksbladen. Efter att bladen har plockats från fälten används ofta trä som eldas för att skynda på torkningsprocessen. Uppskattningsvis används 11,4 miljoner ton trä varje år till torkningen. Utöver detta avverkas träd för att få material som används till att producera cigaretter och tobaksförpackningar. Årligen avverkas uppskattningsvis 200 000 hektar skog runtom i världen på grund av tobak, vilket motsvarar 1,7 % av den totala globala avskogningen. Utöver att vara en direkt bidragande orsak till klimatförändringar kan avskogning även förvärra dess effekter, eftersom miljön förlorar en del av

sitt naturliga skydd mot naturkatastrofer såsom torka och översvämning.

Tobaksproduktionen bidrar även till klimatförändringar genom stora utsläpp av växthusgaser och luftföroreningar. Tobaksröken, från de 6000 miljarder cigaretter som konsumeras årligen, släpper ut betydande mängder föroreningar direkt i omgivningen. Röken innehåller tusentals ton av cancerframkallande ämnen, andra gifter såsom formaldehyd och nikotin, och växthusgaser såsom koldioxid, metan och kväveoxider. Hälsooskadliga luftföroreningar och växthusgaser kommer även från alla de transporter, ofta med dieseldrivna lastbilar eller flyg, som används i alla led av produktionskedjan.

MÅL 14 – HAV OCH MARINA RESURSER

Tobaksodling kräver stora mängder bekämpningsmedel och gödningsmedel som förgiftar marker och vattendrag. Även tobakskonsumtion förgiftar både land och hav genom den stora mängd tobaksrelaterade

produkter som slängs i naturen. Sedan 1980-talet har 30-40 procent av allt upplockat skräp i städer och på stränder varit fimpar. Fimpar är det vanligaste skräpet i världen och globalt slängs cirka 4500 miljarder fimpar på marken varje år. 80 procent av allt skräp i svenska stadsmiljöer består idag av tobaksrelaterade produkter. Nästan alla cigaretter innehåller ett slags plast, cellulosacetat, vilket gör att plast som väger sammanlagt 688 miljoner kilo årligen hamnar i naturen. Det tar flera år för naturen att bryta ned fimparna och under den tiden släpper filtren ifrån sig mikroplaster och giftiga ämnen från tobaken som förorenar haven och skadar växter samt djur som lever där. Även snusprillor

som slängs i naturen eller spolats ner i toaletten orsakar liknande problem. Varje dag spolats fyra miljoner snusprillor ner i svenska toaletter, vilket resulterar i att 1100 ton snus belastar avloppsreningsverken varje år. Reningsverken är inte gjorda för att ta hand om de farliga ämnena som finns i snuset, såsom kadmium, vilket gör att de tillslut hamnar i naturen.

MÅL 15 – EKOSYSTEM OCH EKOLOGISK MÅNGFALD

En annan konsekvens av tobaksindustrins massiva skogsavverkning och utsläpp av föroreningar är förlust av biodiversitet och biologisk mångfald. När skog avverkas för tobaksproduktion förstörs och fragmenteras de livsmiljöer som många djur- och växtarter är beroende av för sin överlevnad. Tobaksodling hotar även jordens ekosystem och många levande organismer eftersom tobaken tömmer marken på näring samtidigt som marken förgiftas av nikotin och bekämpningsmedel. Djur och natur skadas dessutom av plast och gifter från den tobaksrelaterade nedskräpningen.

MÅL 16 – FREDLIGA OCH INKLUDERANDE SAMHÄLLEN

Det uppstår ofta konflikter mellan regeringars intresse av att skydda sin befolkning från tobak, och tobaksindustrins vinstintresse. Nya regleringar och lagförslag med syfte att skydda folkhälsan påverkas i många fall av tobaksföretag som försöker hindra genomförandets framgång. På både nationell och internationell nivå arbetar tobaksindustrin för att stoppa, fördröja och förminska de åtgärder som föreslås i syfte att minska tobaksbruket. Många stater har idag identifierat tobaksindustrins inblandning i politiska beslut som det mest allvarliga hindret för att lyckas med tobakskontroll. Detta är särskilt påtagligt och problematiskt i låginkomstländer på grund av tobaksindustrins ekonomiska makt och inflytande. I förordet till

Världshälsoorganisationens tobakskonvention framhävs därför att konventionens medlemsstater måste:

- Erkänna behovet att uppmärksamma tobaksindustrins försök att undergräva eller motverka åtgärder för tobakskontroll och behovet att vara informerad om tobaksindustrins aktiviteter som har en negativ påverkan på åtgärder för tobakskontroll.

Tobaksindustrin utnyttjar ofta skrämselpropaganda för att skapa oro hos makthavare. Ett tydligt exempel, som visar hur företag kan utnyttja sitt ekonomiska övertag för att bestrida regleringar som hotar deras verksamhet,, är ett känt rättsfall mellan tobaksföretaget Philip Morris (PM) och Uruguay. PM valde att stämma Uruguay när landet beslutade att införa standardiserade paket samt fler åtgärder för att minska rökningen. Även om Uruguay vann fallet kan detta leda till att andra länder blir avskräckta från att införa kontrollåtgärder mot tobak. Vissa länder saknar resurser att bekosta en rättegångsprocess och kan inte riskera att behöva betala pengar till tobaksindustrin vid värsta utfall.

Under det senaste årtiondet har även British American Tobacco (BAT) och andra stora multinationella tobaksföretag hotat regeringar i minst åtta afrikanska länder. Företagen försöker påverka beslutsfattare att tro att de går emot sina egna lagar, emot internationella handelsavtal, eller orsakar negativa konsekvenser för landets ekonomi när de försöker reglera tobak. I Kenya har BAT lyckats fördröja regleringar för att begränsa marknadsföring och cigarettförsäljning i 15 års tid, genom att strida genom alla nivåer av rättssystemet. Sådana interna motstridigheter som tobaksindustrin skapar riskerar att hindra

folkhälsofrämjande åtgärder, som i sin tur kan bidra till mer fredliga och inkluderande samhällen. Detta gäller både på nationell och internationell nivå.

MÅL 17 – GENOMFÖRANDE OCH GLOBALT PARTNERSKAP

Eftersom tobaksproduktionskedjan inkluderar alla världens länder, från odling och produktion till konsumtion och avfall, är globala samarbeten avgörande i arbetet för en värld fri från tobak och dess effekter. Ett viktigt steg på vägen är att alla länder, organisationer och företag tar sitt ansvar och följer Världshälsoorganisationens tobakskonvention. Idag har konventionen 182 medlemsstater. För att världens beslutsfattare ska kunna fatta beslut som gynnar folkhälsan i störst utsträckning är det särskilt viktigt att följa riktlinjerna i tobakskonventionens artikel 5.3 som säger:

"När parterna fastställer och genomför sin folkhälsopolitik i fråga om tobakskontroll skall de, i enlighet med nationell lagstiftning, agera för att skydda denna politik från påverkan av kommersiella och andra intressen inom tobaksindustrin."

Artikel 5.3 fastslår att regeringar ska skydda folkhälsopolitiken från tobaksindustrins inflytande och ha transparens kring interaktioner med representanter från industrin. Politisk vilja och motståndskraft mot industrin är identifierat som den största framgångsfaktorn till att lyckas med att fasa ut tobak ur samhället. I ett flertal länder, bland annat i England och Australien, offentliggörs möten mellan politiker och tobaksindustrin. Detta är en av flera punkter där Sverige ännu inte lever upp till konventionens riktlinjer.

Olika ekonomiska och sociala förutsättningar, samt relationer med tobaksindustrin, resulterar dock i att länder har olika möjligheter att vidta alla de åtgärder som tobakskonventionen rekommenderar i syfte att minska tobaksbruket. Trots en ambition att följa riktlinjerna kan det vara svårare på grund av svag ekonomi, infrastruktur, lagstiftning eller tillämpning av befintliga lagar, eller andra samhällseliga faktorer såsom ojämlikhet. Detta kan tobaksindustrin dra nytta av på många olika sätt och på olika nivåer, exempelvis genom utnyttjande av billig arbetskraft i

tobaksproduktionen eller politisk påverkan för att hindra förstärkning av nationella tobakslagar. Tobaksföretagen kan alltså utnyttja situationen i länder med bristfälliga lagar och resurser för att maximera

sina vinster på bekostnad av deras befolkning. Denna problematik behöver uppmärksammas och hanteras på internationell nivå. Under vår resa till Malawi hörde vi från flera håll att de upplever att landet sitter fast i tobaksföretagens grepp och att andra länder och internationella aktörer behöver sätta press utifrån. Genom gränsöverskridande samarbeten, utan inblandning från tobaksindustrin, kan vi närma oss en värld där alla människor omfattas av tobakskonventionens riktlinjer. Då är vi också ett betydande steg närmare att uppnå de globala målen för hållbar utveckling.

17 GENOMFÖRANDE OCH GLOBALT PARTNERSKAP

Filmtips för mer info

- *Du Bestämmer Själv* (A Non Smoking Generation)
- *Den Sista Striden* (A Non Smoking Generation)
- *Tobak - ett miljöproblem* (Tobaksfakta)
- *Tobacco: a deadly business* (The Guardian)
- Human Rights Watch's filmer om barnarbete inom tobaksindustrin

KÄLLOR

Detta faktablad är en sammanställning av information från faktabladerna om tobak kopplat till global hälsa, miljö, fattigdom och barnarbete, samt tobaksindustrins strategier. För mer info och specifika referenser, se övriga faktablad.

Huvudsakliga källor:

A Non Smoking Generation

Centralförbundet för alkohol- och
narkotikaupplysning

Human Rights Watch

Håll Sverige Rent

International Labour Organization

Plan International

Svenskt Vatten

Swedwatch

The Guardian

The Truth Initiative

Tobacco Atlas

Tobacco Tactics

Tobaksfakta

Unicef

Unfairtobacco

VISIR

World Health Organization

För mer info och engagemang

Om du vill veta mer om tobak, A Non Smoking Generation, eller hur du kan engagera dig för en tobaksfri värld:

- besök nonsmoking.se
- följ oss i sociala medier
@nonsmokinggeneration
- mejla info@nonsmoking.se

→ Projektet Tobaksbarn är finansierat av Sida genom ForumCiv.
A Non Smoking Generation ansvarar uteslutande för innehållet.
Sida/ForumCiv delar inte nödvändigtvis de åsikter som framförs.